

A TERRORIZMUS TÖRTÉNELME ÉS JELLEGZETESSÉGEINEK VÁLTOZÁSAI¹

BEVEZETÉS

Gyakran találkozhatunk azzal a ténymegállapítással, hogy napjaink egyik legfőbb biztonságpolitikai kihívása a terrorizmus jelensége és az ellene történő hatékony küzdelem.

Hibás a laikus vizsgálódó azon következtetése, hogy a terrorizmus egy új korszak új jelensége, biztonságpolitikai kihívásai mindössze *jelen korszakunk* jellemzője.

De valójában mi is a terrorizmus? A témával foglalkozó biztonságpolitikai szakértőknek sok esetben nincs könnyű dolguk, ugyanis a terrorizmusnak egészen a napjainkig nincsen egyetlen, konszenzusos alapon elfogadott definíciója, ugyanakkor a *terror*, *terrorizmus* és *terrorista* kifejezésekre több száz definíciót alkotott már a szakmai közösség, amelyek országonként vagy szakmai műhelyenként eltérőek lehetnek.²

E tanulmánynak nem célja elmerülni a fogalomalkotás témakörében, a terrorcsoportok kialakulásának okain és a múltban megalakult terrorista szerveződések cselekményein keresztül mutatja be az egyes korok „terrorizmusának” mibenlétét. Emellett egy áttekintést ad az elmúlt évszázadokban kialakult – mai fogalmaink szerinti – terrorcsoportokról és szerveződésekről egészen napjaink terrorszervezeteinek működéséig, valamint a terrorizmus jelenségének és tartalmának változásairól az elmúlt korszakokban. Továbbá arra keresi a választ, hogy mik azok a kiváltó okok, amelyek alapján a terror eszközt egy-egy csoport vagy szervezet miért tartja már évszázadok óta lehetséges megoldásnak a vélt vagy valós problémáik elhárítása céljából.

¹ A TKP₂₀₂₁-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP₂₀₂₁-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² SCHMID 2011: 39.

A TERRORIZMUS ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Általánosságban kijelenthető, hogy az egyes terrrorszervezetek tevékenységében tetten érhető az aszimmetrikus jelleg, mivel a cselekmények nem egy pontosan körülhatárolható területhez köthetők, a terrrorszervezet és az általa ellenségnek tartott fél között nem feltétlenül húzható meg egy látható frontvonal. Merényletek térben és időben elkülönülnek, célpontjaik pedig lehetnek katonai és polgári célpontok is. Jellemzően nem hagyományos katonai harceljárásokat alkalmaznak, továbbá tevékenységük leginkább a célpont vagy ellenség gyenge pontjaira irányul. Komplexebb támadások kivitelezése esetén a merényletek előkészítését alapos felderítési tevékenységek előzik meg.³

A terrorista csoportok harcmódora a fentiek mellett egyértelműen hasonlítható a *gerilla-hadviselés* módszereihez. A gerilla-hadviselés a fent leírt jellemzőkkel bír, tehát egy gyengébb fél vív harcot egy erősebb ellen.

Fontos megemlíteni azt a körülményt is, hogy az 1900-as években, a terrorizmus aszimmetrikus jellegéből adódóan, nem volt elsődleges cél az egyes területek elfoglalása és megtartása. Ez az állítás később, a 2000-es évek terrorizmusa esetében már nem állja meg a helyét, hiszen a második Öbölháború idején az Irakban harcoló milíciák és az iraki al-Káida, majd később Irakban és Szíriában az Iszlám Állam számára az elsődleges cél éppen a területszerzés, és ott egy-egy kvázi-állam létrehozása volt.

Természetesen a különböző terrorcselekmények formái és kivitelezési módjai között szinte végtelen számú eltérés lehet, meg kell különböztetnünk például a „magányos elkövetők” által végrehajtott egyszerű kések támadást,⁴ a gépjárművel történő tömegbaleset⁵ okozását, vagy egy kiépült terrrorszervezet szofisztikált, gondosan előkészített merényletét, mint amilyen például a 2001. szeptember 11-i Amerika elleni al-Káida-támadás volt. Leginkább a komplex összetételű és bonyolult terrorista műveletekhez van szüksége az elkövetőknek ahhoz, hogy a bűncselekmények legszélesebb skáláját alkalmazzák.

A hálózatszerűen vagy sejtszerűen működő terrorcsoportok közös jellemzői, hogy hosszú távú és eredményes működésükhöz elengedhetetlen a konspirált, vagyis a láthatatlan működés,⁶ amely kritérium kiterjed a műveletek minden szintjére.

³ KRAJNC 2008.

⁴ *France attack: Three killed in „Islamist terrorist” stabbings* (2020).

⁵ *Terror Attack Kills 8 and Injures 11 in Manhattan* (2017).

⁶ BARTKÓ 2011: 67.

A TERRORIZMUS MEGJELENÉSI FORMÁI A TÖRTÉNELEM SORÁN

A jelen korunkban terrorizmus alatt értett jelenség már több mint ezer éves. Egyrésztől egy gyengébb közösség harca volt egy erősebb ellen, másrésztől a terror sok esetben állami eszköz volt saját állampolgárai vagy egy idegen állam érdekeltségei ellen.

A továbbiakban a teljesség igénye nélkül csak néhány, a terrorizmussal összefüggésbe hozható történelmi eseményt és csoportot emelek ki, amelyek relevánsak a mai értelemben vett terrorizmus formájának és működésének megértéséhez.

A terrorizmus megjelenése és kezdeti formái

A mai fogalmaink szerinti terrorizmusra utaló első írásos nyomok az ókorból maradtak fenn, amikor az ókori Izrael területén akkor élő *szikarioszok* a megszálló Római Birodalom ellen harcoltak, célként kitűzve az idegen hódító erők kiűzését hazájukból és a velük együttműködő zsidó honfitársaik megbüntetését, megfélemlítését és a kollaborációtól történő elrettentésüket. A támadásaikat konspiráltan, a lehető legegyszerűbb és legváratlanabb módon hajtották végre. A zsúfolt (köz) területeken, tömegben elvegyülve, a célpontként kiszemelt személyekhez közvetlen közel kerülve, a ruhájuk alatt elrejtett törrel támadtak és okoztak súlyos sérülést. A támadást követően saját magukat az „utca emberének” álcázva, gyanútlan járókelőként viselkedtek. Módszerük rendkívül hatásosnak bizonyult, mert a gyors támadásnak és a konspiratív viselkedésnek köszönhetően, továbbá az emberekkel zsúfolt helyszínek megválasztása okán elfogásuk és felderítésük nagy nehézségekbe ütközött a római katonák számára.⁷

A szóban forgó „terrorcsoportok” az *asszaszinok* néven váltak ismertté. A későbbi évszázadokban a térségbe érkező hódítók vagy utazók feljegyzései is megemlégték az asszaszinokat.

A rögzített történetek szerint az asszaszin harcosokat fiatalkoruktól kezdve képezték ki a gyilkolásra, rejtőzködésre és álcázásra. A megtévesztés mesterei voltak, és végtelen lojalitást tanúsítottak vezetőjük iránt.

Az asszaszinok egyik legismertebb vezetője Rasíd al-Dín Szinán volt, aki közel 30 évig vezette ezt a csoportot. Harcaik során több várat és kastélyt is elfoglaltak ellenségeiktől. A legtöbbször náluk erősebb és nagyobb létszámú ellenség ellen harcoltak, így a mai értelemben véve a gerillaharcmodort alkalmazták. A szemben

⁷ BARTKÓ 2011: 59.

álló fél haderejének és objektumainak gyenge pontjaira koncentrálták a váratlan rajtaütéseket, továbbá kiválóan alkalmazták az ellenfelek soraiba történő beszivárgás módszereit, ezáltal képesek voltak az ellenséges vezérek közelébe férkőzni és likvidálni őket. Az asszaszinok az ellenfelükkel szemben kiterjedt kémtevékenységet és felderítést is folytattak, ezáltal kiismerve erősségeit és gyengeségeit.⁸

A terrorizmus történelme során lényeges fordulópontnak számít a *francia forradalom* időszaka is, amelyet érdemesnek tartok ezen cikkben részletesebben taglalni. A francia forradalom időszaka alkotta meg magát a terror kifejezést is: „*regime de le terreur*”, tehát „a terror uralma”.⁹

A francia forradalom kitöréséhez számos társadalmi, politikai és gazdasági ok vezetett, amelyek részletezése nem képezi eme tanulmány tárgyát. A forradalmat megelőző években számos politikai és társadalmi változás ment végbe, aminek eredményeképpen belpolitikai válság alakult ki Franciaországban. 1792-ben Franciaország hadat üzent a német-római császárnak. Számításuk elhamarkodott volt, a háborúban Franciaország sorozatos kudarckokat volt kénytelen elviselni, aminek hatására az említett belpolitikai válság csak még jobban elmélyült. Az uralkodó számára ekkor már az elsődleges cél a tömegek megfékezése és az anarchia kialakulásának elkerülése lett.

Bevezetésre került a forradalmi kormányzás, felállították a Közjóléti Bizottságot és a Forradalmi Törvényszéket, amelyek teljhatalmú konventbiztosok intézkedéseinek keresztül törekedtek rendet tenni. Elfojtották a népi mozgalmakat, kizárólag a Jakobinus Klub működhetett. A rendet a terror eszközével biztosították, amely során közvetlenül 40 ezer embert vetettek börtönbe vagy végeztek ki, korra vagy nemre való tekintet nélkül.¹⁰

A rendkívüli belpolitikai és háborús helyzetben az akkori francia politikai vezetés a határtalan elnyomás és az erőszak alkalmazásában látta a megoldást. Intézkedéseivel gyakorlatilag megalkotta az *állami terrorizmus* fogalmát, amellyel a belpolitikai lázadást, a gazdasági válságot, sőt még a háborús helyzetet is a maga számára kedvezően volt képes kezelni, ugyanakkor soha nem látott módon taposta el az egyént, valamint a saját maga által meghirdetett szabadságjogokat.

⁸ TESCH 2023.

⁹ BODA 2007: 46.

¹⁰ HAHNER 2017.

A modern kori terrorizmus

Szándékosan nem a 20. századi terrorizmus címet kapta ez a fejezet, tekintettel arra, hogy terjedelmi okokból itt is csak az adott időszak legmeghatározóbb szervezeteiről és eseményeiről lesz szó.

A legtöbb szakértő egyetért abban, hogy a modern kori¹¹ terrorizmus időszakának kezdete az 1960-as évekhez köthető, erre az időszakra *egyértelműen a politikai alapon szerveződő terrorcsoportok megjelenése volt jellemző*. Ezen belül jól elhatárolhatók voltak egymástól a szélsőbaloldali és szélsőjobboldali terrorszervezetek, bár az utóbbi akkoriban jóval kevesebb főt számlált az előbbihez képest. A szélsőbaloldali szervezetek jellemzően marxista ideológiai alapon működő, sajátos politikai célokat kitűző csoportok voltak. A terrorizmus erre a korszakra jellemző kialakulását és jellegzetességeit három hírhedtté vált terrorszervezeten keresztül mutatom be, amely csoportok kialakulása, harcmodora és céljaik sok ponton hasonlóságot mutatnak.

Az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA)¹²

Széles nyilvánosságot kapott az IRA erre az időszakra eső működése. A szervezet valójában 1922-ben alakult meg, mint az északír függetlenségért harcoló „hadsereg”.¹³ Az 1960-as években az IRA még aktívan harcolt mind politikai, mind katonai vonalon. Saját magát baloldali, ír republikánus szervezetként azonosította, amely zászlajára az északír nacionalizmus nevében az Írországhoz történő csatlakozás elérését és az Egyesült Királyságtól történő elszakadást tűzte ki.

A hivatalosan nem létező északír hadsereg miatti úr kitöltésének céljából alakult szervezet valójában sohasem tudott reguláris hivatalos haderőhöz hasonló formációvá fejlődni, ezért a brit túlerővel és a britekhez hű ír lojalistákkal szemben a gerillaharcmodort és a merényletek széles eszköztárát választotta a küzdelem fő eszközéül. Ez így folytatódott akkor is, amikor már kizárólag a nagy nyilvánosságot¹⁴

¹¹ A modern kori terrorizmus alatt a témával foglalkozó szakértők általában a terrorizmusnak azt a 20. századi megjelenési formáját értik, amikor megjelennek a nagyobb létszámú, főként vallási, politikai vagy etnikai alapon szerveződő terrorcsoportok.

¹² Irish Republican Army.

¹³ Az eredeti IRA 1919-ben alakult meg (elődszervezete, az Irish Volunteers pedig 1912-ben) mint az Írország függetlenségéért harcoló hadsereg, és az 1921-es angol–ír egyezmény után váltak ki belőlük az Észak-Írország függetlenségéért harcolók.

¹⁴ 1977-ben – a fentiekkel ellentétben – az IRA eredetileg a nem nagy nyilvánosságot vonzó merényletek végrehajtását hirdette meg „Hosszú Háború” néven a *Green Book* elnevezésű kézikönyvben.

kapott véres merényletek segítségével igyekeztek rákényszeríteni a brit birodalmat a céljaik elfogadására.¹⁵

Baszk Szülőföld és Szabadság (ETA)¹⁶

Az 1959-ben létrejött ETA baszk baloldali nacionalista szervezet volt, céljainak jellege nagyon hasonlított az IRA-éhoz, szintén a függetlenségért, egy önálló Baszkföld létrejöttéért harcolt. Baloldali szervezetként az ideológiájukban szerepet játszott a marxizmus is, de mindenekelőtt a baszk nacionalizmus dominált.¹⁷

Az ETA megalakulása a Franco-diktatúra idejére nyúlik vissza. Viselkedésükben kezdetben az erőszak nem jelent meg, egyszerű diákszervezetként alakultak meg.

A szélsőjobboldali, spanyol nemzetiségű Franco-rezsimmel szemben álló baloldali, baszk nemzetiségű lázadó csoportot a kormányzat azonnal ellenséges szervezetnek minősítette, megjelenésükben a Franco-rendszer a saját biztonságát közvetlenül fenyegető tényezőt látott. Az ETA emiatt Spanyolországban nem volt képes összejöveteleket vagy bármilyen békés értekezletet megszervezni, ezért működésük egy jelentős része a szintén zömében baszkok által lakott Dél-Franciaországba tevődött át.

Kezdetben csak békés demonstrációkat, beszédeket tartottak, ahol a lázadás jelképeként a betiltott baszk zászlót lobogtatták. A spanyol biztonsági erők azonban aránytalanul erőszakosan léptek fel velük szemben.

Az erőszak irányába történő átfordulás 1968-ban következett be, amikor egy baszk ellenálló, Txabi Etxebarrieta egy közúti ellenőrzés során lelőtt egy spanyol csendőrt, majd az elfogására irányuló hajsza során őt is agyonlőtték. A Franco-rezsim ekkor igazolva látta a saját maga által vizionált veszélyt, és fegyverekkel lépett fel az addig békés ETA ellen. Ezekre az akciókra az ETA ezt követően véres merénylettekkel válaszolt. Harcmódorát tekintve az ETA kizárólag a merényletek árán kialakuló megfélemlítésre helyezte a hangsúlyt, a spanyol rezsim biztonsági erőivel történő közvetlen harcérintkezést leginkább a váratlan rajtaütésekre korlátozta, mivel a túlerő miatt csakis a meglepetésszerű merényletek alkalmazásával volt képes hatásosan működni a szervezet.¹⁸

¹⁵ ARTHUR-COWEL-MEYERS 2021.

¹⁶ Euskadi ta Askatasuna.

¹⁷ DUGDALE-POINTON 2004.

¹⁸ KOVÁCS 2020: 124–125.

Vörös Hadsereg Frakció (RAF)¹⁹

Talán az egyik legismertebb nyugat-európai terrrorszervezet a Vörös Hadsereg Frakció vagy más néven a Baader–Meinhof nyugatnémet radikális baloldali csoport volt. A RAF 1968-ban alakult meg, alapítói Andreas Baader (1943–1977) és Ulrike Meinhof (1934–1976) voltak.

„Az alapítócsoporthoz a 60-as évekbeli német egyetemi tiltakozó mozgalom radikális elemei közé tartozott, ami az Egyesült Államokat imperialista hatalomnak, a nyugatnémet kormányt a náci korszak fasiszta utódjának tekintette. A RAF a műveleteihez bűncselekményekből szerezte a pénzt, merényleteik jellemzően gyújtogatásokból és pokolgépprobbantásokból álltak. Célpontjaik leginkább az imperializmust megtestesítő nyugatnémet vállalatok és vállalkozások voltak, de jól megszervezett műveletekkel képesek voltak beszivárogni az NSZK-ban állomásozó amerikai katonai létesítmények területeire is, ahol több áldozatot követelő merényleteket hajtottak végre. A fentiek mellett elraboltak és meggyilkoltak prominens politikai és üzleti személyiségeket is. Műveleteik célja az NSZK-kormány agresszív reakciójának kiváltása volt, amelynek hatására – várakozásaik szerint – egy szélesebb, kormányellenes forradalmi mozgalmi hangulat terjedt volna el a nyugatnémet társadalomban.

Az 1970-es évek közepére a csoport kiterjesztette műveleteit Nyugat-Németországon kívülre is, és alkalmanként szövetségre lépett különböző palesztin terrorcsoportokkal is. A RAF egyik legnagyobb nemzetközi nyilvánosságot kapott akciója 1976-ban történt, amely során két korábbi RAF-tag palesztin terroristákkal együtt eltérítette az Air France egyik utasszállító gépét, majd Ugandában az entebbei repülőtéren napokig fogva tartották a repülőgép utasait. Az esetet végül az izraeli különleges erők oldották meg és szabadították ki a túszokat.²⁰

A RAF létszáma az 1970-es évek elején legalább 22 törzstag volt, akiknek többségét 1972 nyarára elfogták és börtönbe zárták. Érdekes és újszerű jelenségnek volt értékelhető, hogy a Baader–Meinhoff-csoport legtöbb tagjának elfogása nem eredményezte a szervezet megszűnését, ugyanis népszerűségük akkora méreteket öltött már az 1970-es évek forradalmi érzelmű nyugatnémet fiataljaiban, hogy a terrrorszervezet több új generációja alakult meg.

A második és harmadik generációs RAF-csoportokra Andreas Baader és Ulrike Meinhoff már egyáltalán nem tudott hatással lenni, hiszen a börtönből nem tudtak érintkezni velük.

¹⁹ Rote Armee Fraktion.

²⁰ RASHBA 2018.

A keletnémet kormány összeomlását követően derült ki – amikor a titkos akták hozzáférhetővé váltak –, hogy a RAF-ot az egykori keletnémet kommunista kormány titkosszolgálat, a Stasi kiképzésben és egyéb támogatásban részesítette.

Több évtizedes működése során a RAF a szélsőbaloldaliságból adódóan a palesztin szélsőséges csoportokkal, a keletnémet állambiztonsági szolgálattal, ezen kívül Carlossal, a kor leghírhedtebb terroristájával is kapcsolatba került.

1992-re a csoport meggyengült, ezért hivatalosan is bejelentették »fegyverletételüket«, de végérvényesen csak 1998-ban oszlottak fel, ezzel együtt az egykori tagok letartóztatása és ügyeik tárgyalása akkor még folyamatban volt.²¹

A három terrorszervezetben közös elemként mutatkozik meg, hogy hitük szerint elnyomó rezsimek ellen küzdöttek. Mind az IRA, mind az ETA szervezete több alkalommal is különböző részekre szakadt, mivel egyes csoportjai idővel nacionalista, más csoportjai pedig baloldali, internacionalista elveket kezdtek követni.

A RAF ideológiájában a nemzeti kérdés nem jelent meg, hiszen harcukat a nyugati kapitalista és imperialista rendszerek ellen vívták, amely ideológiára – mint az NDK összeomlásakor kiderült – erőteljes hatással volt a keletnémet kommunista ráhatás.

Harcmodorukat tekintve elmondható, hogy legnagyobb arányban a nemzetközi figyelem és a helyi félelem kialakítását célzó véres akciók végrehajtása volt a cél, amely során a kis létszámuk miatt a kormányok biztonsági erőivel a közvetlen fegyveres harcérintkezést kerülték. Ez alól némiképp kivételt jelentenek az IRA egyes akciói, mivel a működésük időszaka alatt találhatunk arra példát, hogy saját területükön képesek voltak felállítani olyan felfegyverzett, nagyobb létszámú egységeket, amelyek korlátozott ideig hatékonyan tudtak szembeszállni az Egyesült Királyság reguláris haderejével vagy más biztonsági szerveivel. Ezzel együtt a modern terrorizmus kialakulása során az egyes szélsőséges szervezetek valós haderőnek számító létszámmal és fegyverzettel még nem rendelkeztek.

A három csoport tevékenységére és önmagában a korszakra szintén egyedileg jellemző volt a terrorizmus jelenségének nemzetközivé válása és az egyes terrorszervezetek más országbeli szélsőséges csoportokkal és ezenfelül nemzetközi szervezett bűnözői körökkel, szovjet és keleteurópai titkosszolgálatokkal történő együttműködésének kialakulása.

²¹ JENKINS 2021.

TERRORIZMUS A 21. SZÁZADBAN

A terrorizmus a 21. században korábban részletezettekhez képest egészen új arcát mutatta meg. Amíg a 20. században az egyes terrrorszervezetek leginkább lokális, sok esetben történelmi okokra visszavezethető politikai vagy etnikai okok miatt harcoltak, addigra a 21. század terrorizmusában a vallási alapú motiváció, ezen belül is az iszlám fundamentalizmus ideológiái lettek az uralkodók. Talán nem túlzás azt kijelenteni, hogy a 2000-es évek legmeghatározóbb terrrorszervezete az al-Káida volt, amely a 2001. szeptember 11-i, Egyesült Államok elleni támadásával gyakorlatilag új fejezetet nyitott a terrorizmus történetében.

A terrortámadás előzményei az 1980-as évek elejére, az afgán–szovjet háborúhoz nyúlnak vissza. Afganisztán ebben az időszakban a Szovjetunió megszállása alatt volt, így a szovjet törekvések ellensúlyozására az Amerikai Egyesült Államok modern fegyverekkel és pénzügyi támogatással segítette az afgán lázadókat, a mudzsahedeket.

1982-ben néhány társával együtt a mudzsahedekhez csatlakozott a szaúd-arábiai milliomos vállalkozói családból származó Oszáma bin Ládén is. Bin Ládén együtt harcolt a mudzsahedekkel, és emellett a családja vagyonából ő maga is közvetlenül támogatta az afgán lázadókat.²² Bin Ládén az al-Káidát az afgán–szovjet háború végén, 1988-ban alapította meg. Nem sokkal később, az 1990-ben kitört, Öböl-háború néven ismert konfliktushoz köthetően a legfőbb ellenségként az Egyesült Államokat kiáltotta ki.

A hadműveletek kezdeti időszakában az iraki agresszióval szemben a koalíciós erők az iraki hadsereg Kuvaitból történő kiűzését és Szaúd-Arábia megvédését tűzték ki hadászati célul.²³ Oszáma bin Ládén számára a „hitetlen” nyugati csapatok megjelenése és támaszpontok építése Szaúd-Arábiában, a Szentföldön a vörös posztót jelentette, aminek következtében meghirdette globális harcát Amerika ellen. Nézetei szerint a nyugati csapatok megszállással fenyegették a Szentföldet, így ez a vallási alap gondolat kiváló mozgósítóerőt jelentett merénylők, szimpatizánsok és együttműködők toborzására a világ minden pontjáról.

Oszáma bin Ládén főhadiszállásának az Afganisztánban uralkodó talibán rezsim adott otthont, amely biztosította számára a védelmet, valamint a rejtett működéshez szükséges összes feltételt. Afganisztán lehetőséget nyújtott az al-Káida számára olyan infrastruktúra kiépítésére, ahol biztosítva volt a szélsőséges követők kiképzése, elszállásolása és ideológiai „képzése”. Az Oszáma bin Ládén vezette terrrorszervezet számára a növekedéshez szükséges utánpótlás és háttér így szinte korlátlanul biztosított volt.

²² HARMAT 2016.

²³ Operation Desert Shield [é. n.].

Az al-Káida hálózatszerű kiépülése globális hadviselést tett lehetővé. Sikeres támadásokat hajtott végre a világ számos pontján.

Példaként érdemes megemlíteni az 1993-ban történt első támadást a Világkereskedelmi Központ ellen, az 1998-ban végrehajtott támadást az USA nagykövetségei ellen Kenyában és Tanzániában, 2000-ben az Ádeni-öbölben állomásozó USS Cole hadihajó elleni robbantásos merényletet vagy a terrorizmus történetében mérföldkőnek számító 2001. szeptember 11-i támadássorozatot, amelyet egyenesen a legfőbb ellenségnek tartott Amerika saját területén sikerült kivitelezni, stratégiai fontosságú célok ellen.

Az al-Káida harcmodorára a kiválóan tervezett és előkészített, rendkívül nagy hatású merényletek és rajtaütések voltak a jellemzők. A támadások sokkoló és megfélemlítő ereje páratlan volt, a fent felsorolt nagyobb volumenű merényletek híre gyakorlatilag az egész világot bejárta.

Az al-Káida, kihasználva a globalizmus nyújtotta előnyöket, nemzetközi hálózatként, sejtszerű struktúrában működött. A sejtek egy része az Oszáma bin Ládén-féle vezetési struktúrának volt alárendelve, mint például a 9/11-es merénylőcsoportok.

Előfordultak azonban hűséget fogadott, vagy az al-Káida által támogatott önálló, mondhatni „franchise” szervezetek, mint például a Nigériában működő al-Káida az Iszlám Magreb földjén nevű csoport (AQIM²⁴), az iraki al-Káida (AQI²⁵), az al-Káida az Arab-félszigeten (AQAP²⁶). De léteztek szövetséges terrorszervezetek is, mint például a nigériai Boko Haram, amelyet az AQIM támogatott forrásokkal.²⁷

2011-ben az Afganisztánban állomásozó amerikai különleges erők a CIA-val együttműködve rajtaütöttek Oszáma bin Ládén Pakisztánban lévő abbotábádi búvóhelyén, és likvidálták a terroristavezért. Ebben az időszakban Bin Ládén már inkább a szellemi/ideológiai vezetője volt a különböző al-Káida csapatoknak, azok akkorra önállóan működtek már, így halálával a terrorhálózat nem roppant meg.

Ahhoz, hogy még részletesebb képet kaphassunk a 21. századi terrorizmus jellemzőinek alakulásáról és változásairól, meg kell említenünk az egyes al-Káidához köthető szervezetek további tevékenységét is. Ezek közül is elsősorban az iraki al-Káidát érdemes kiemelni, amelynek fejlődése meghatározó hatást gyakorolt a 21. századi nemzetközi terrorizmus további alakulására.

Az iraki al-Káida létrejött a második Öbölháború idején, 2003-ban a Sivatagi Róka hadművelet során kelt életre, mint az egyik ellenálló fegyveres formáció. Ez a terrorcsoport a megszálló koalíciós hadsereg és a velük együttműködő helyiek

²⁴ Al-Qa'ida in the Islamic Maghreb.

²⁵ Al-Qa'ida in Iraq.

²⁶ Al-Qa'ida in the Arabian Peninsula.

²⁷ U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism 2013.

elleni fegyveres harc és a meglepetésszerű merényletek végrehajtása céljából jött létre, ezért az akkori legtöbb terrorszervezettel szemben *ők már létszámuk és felfegyverzettségük okán is képesek voltak katonai műveletek és közvetlen fegyveres összecsapások végrehajtására, amely képességüket az is erősítette, hogy számos Szaddámhoz hű, egykori katonatiszt is harcolt a soraikban.*

Az iraki al-Káida vezetője Abu Muszab az-Zarkávi volt, aki szövetséget kötött Oszáma bin Ládennel. Az iraki al-Káidának tagja volt Abu Bakr al-Bagdadi is, aki elsősorban imámként vállalt feladatot a szervezetben. Bagdadi rövid időn belül meghatározó személyisége lett a csoportnak, majd 2010-ben ő lett a szervezet emírje.

A szervezet vezetőjeként összekülönbözött az al-Káidával és a vele szövetséges másik szélsőséges szervezettel, az al-Nuszra Fronttal, ezért egy kisebb csoporttal kivált az iraki al-Káida kötelékéből. Mivel 2011-ben Szíriában polgárháború tört ki, a zavaros helyzetet kihasználva, egy önálló szervezet kiépítésébe kezdett. Abu Bakra al-Bagdadi víziója egy önálló Kalifátus létrehozása volt.²⁸

Szervezetét először Iraki Iszlám Államnak (ISI²⁹), majd Iraki és Levantei Iszlám Államnak (ISIL³⁰), később Iraki és Szíriai Iszlám Államnak (ISIS³¹) nevezte el, legvégül pedig Iszlám Államnak (IS³²) hívták. Az Iszlám Állam növekvő létszáma lehetővé tette egyre nagyobb szabású közvetlen ütközetek végrehajtását.

Tekintettel arra, hogy háborús területen működtek, a szükséges erejű és hatásszerű fegyverek (beleértve a nehézfegyvereket is) megszerzése nem jelentett számukra problémát, a legyőzött kormányerőktől zsákmányolták azokat. Ennek okán Bagdadi gyakorlatilag hatékonyan működő katonai struktúrába tudta szervezni csapatait, akik képessé váltak nagyobb területek meghódítására és megtartására.

A magát Iszlám Államnak nevező terrorszervezet 2013-tól látványos előrenyomulást ért el az iraki és a szíriai hadszíntéren. Ebben az évben foglalták el a stratégiaileg fontos iraki Faludzsát, majd 2014-ben a szíriai Rakkát és az egyik legnagyobb iraki várost, Moszult is. Az elfoglalt területeken a terrorszervezet valós államstruktúrát igyekezett kialakítani, saját „minisztériumokkal”, rendőrséggel, az életet behálózó legkülönbözőbb szabályozásokkal.

Megszerezték a legyőzött vagy elkergetett fegyveres erők laktanyáit és fegyvereit, valamint több helyen sikerült elfoglalni az olajkitermelő üzemeket, bányákat vagy kulturális értékeket. Ezekkel a forrásokkal az Iszlám Állam kereskedni kezdett

²⁸ Islamic State in Iraq and the Levant (2023). *Britannica.com*. Online: <https://www.britannica.com/topic/Islamic-State-in-Iraq-and-the-Levant>

²⁹ Islamic State in Iraq.

³⁰ Islamic State in Iraq and the Levant.

³¹ Islamic State in Iraq and Syria.

³² Islamic State.

a feketepiacon. A bevételeiket különböző emberrablásokból származó pénzzel is kiegészítették.³³

A 2015-ös év az Iszlám Állam számára „sikerekben” bővelkedő esztendő volt: a korábban az al-Káidához kötődő, Nigériában működő Boko Haram hűségesküt tett az Iszlám Államnak, tehát a terrorszervezetnek már külföldi szövetséges partnere is lett, ugyanebben az évben a szervezet folytatta hadszíntéri sikereit, bevette a szíriai Palmüra városát.

Fordulópontnak volt tekinthető, hogy a terrorszervezet 2015 októberében megkezdte külföldi műveleteit is, ami az Egyiptomból Oroszországba tartó MetroJet 9268-as repülőjárat elleni robbantással kezdődött, majd 2015 novemberében összehangolt robbantásokkal és sorozatlövő fegyverekkel mértek csapást civilekre Párizsban egy futballmérkőzésen. Ezzel párhuzamosan az Iszlám Állam fegyveres támadói több halálos áldozatot követelő akciót hajtottak végre a Bataclan nevű szórakozóhelyen. Franciaországban a második világháború befejezése óta ez volt a legnagyobb embervesztéssel járó támadás. Az eset megerősítette a biztonsági szakembereknek azt a feltételezését, hogy a merénylők az Európai Unió területére érkező migránsáradat soraiban elrejtőzve érkeztek Franciaországba. A terrorszervezet látványos külföldi akciói a következő évben is folytatódtak. 2016. március 22-én Brüsszelben, a repülőtéren és a maelbeeki metróállomáson sikerült halálos áldozatokkal járó összehangolt robbantássorozatot kivitelezniük. 2017-ben a támadások elérték az Egyesült Királyságot is, ahol négy támadást vállalt magára az Iszlám Állam. A terrorszervezet emellett professzionális információs műveleteket is folytatott. Ennek segítségével az egész világ értesülhetett a különböző akcióikról, kivégzéseikről, továbbá a világnak szánt üzeneteikről. A külföldi harcosok toborzását a világhálón szervezték, de az internetet az egyes külföldi sejtek irányítására és a velük történő kommunikációra is alkalmazták.

2017-ben az iraki és szíriai hadszíntéren azonban a terrorista szervezet visszavonulásra kényszerült, mert a nemzetközi koalíció az iraki hadsereggel együtt már képes volt fokozatosan visszaszerezni a korábban elfoglalt területeket.³⁴ 2019. október 26-án az amerikai különleges erők Szíria Idlib tartományában rajtaütöttek Abu Bakra al-Bagdadi búvóhelyén. Az összecsapás során a terrorista vezető felrobbantotta magát.³⁵ Az Iszlám Állam ezzel elvesztette ideológiai vezetőjét, harcoló csapatai egyre nagyobb létszámban dezertáltak vagy a koalíciós erők semmisítették meg őket.

³³ MANSOUR–al-HASHIMI 2018.

³⁴ *History of ISIS* (2021). Online: https://web.archive.org/web/20210510080908/https://since911.com/explore/history-isis#jump_time_item_499

³⁵ COHEN–STARR–BROWNE 2019.

A 21. században az al-Káida és az Iszlám Állam működése a korábbi korszakokhoz képest újszerű volt, amely az általuk hitetlennek tekintett keresztény országok számára ijesztő jövőképet mutatott. Mindkét terrorszervezetre a nagy kiterjedésű, nehezen felderíthető nemzetközi műveletekre való képesség elérése volt jellemző.

Követendő példaként emelkedtek ki más térségek szélsőséges csoportjai számára, akikkel könnyen megtalálták a közös, leginkább vallási alapon nyugvó ideológiai pontot, és képesek voltak az együttműködésre.

Mind az al-Káida, mind az Iszlám Állam alkalmazta a globalizáció teremtette technológia eszközeit és egyéb lehetőségeit, valamint műveleteiket képesek voltak aszimmetrikus jelleggel, a bázisaiktól távol, a célországban megszervezni és sok veszteséget okozóan kivitelezni. Hatékony eszköznek bizonyultak az információs hadviseléssel kapcsolatos műveleteik, bár ebben kétségkívül az Iszlám Állam volt haladóbb és szofisztikáltabb az al-Káidához képest.

Az Amerikai Egyesült Államok 1997 óta 68 csoportot nyilvánított terrorszervezetnek, ezzel párhuzamosan 1999 óta mindössze húsz, korábban terrorszervezetként nyilvántartott csoportot „minősített vissza”, vagyis vett le a külföldi terrorszervezetek nyilvántartásának listájából.³⁶ Ezen terrorszervezetek közül 53 csak a 21. század beköszöntését követően, 2001-től került fel a külföldi terrorszervezetek listájára, és ebben az időszakban mindössze 17 szervezetet töröltek ebből a nyilvántartásból.

Értelemszerűen a hivatkozott lista nem tekinthető általánosan minden ország vonatkozásában reális adatnak, hiszen a szóban forgó szélsőséges szervezetek listája az amerikai nemzetbiztonsági kockázatértékelést tükrözi. Azonban az ezen a listán szereplő legtöbb szervezetet a világ demokratikus országai szintén terrorszervezetként tartják nyilván, tehát az átfedés nagyon magasnak mondható. Emellett a fenti számok vonatkozásában azt is figyelembe kell vennünk, hogy néhány ország saját biztonsági helyzetének megfelelően más egyéb szervezeteket is nyilvántart terrorista csoportosulásként, mint például saját területükön belül működő neonáci, antiszemita vagy rasszista csoportokat, vagy egyéb szélsőségesnek értékelt vallási és politikai csoportosulásokat. Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy Magyarországnak nincs saját terrorista csoportokat nyilvántartó listája, hazánk az Európai Unió terrorlistáját ismeri el.³⁷

Eltekintve attól, hogy a terrorszervezetek országonként eltérő számúak lehetnek, általánosságban megállapítható, hogy a 21. században emelkedő tendenciát mutatott

³⁶ U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2021).

³⁷ A Tanács (EU) 2022/1230 Végrehajtási rendelete a terrorizmus elleni küzdelem érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló 2580/2001/EK rendelet 2. cikke (3) bekezdésének végrehajtásáról, valamint az (EU) 2022/147 végrehajtási rendelet hatályon kívül helyezéséről.

ezen szervezetek száma. A számadatok mellett érdemes figyelembe venni például az al-Káida „evolúciós” életútját is, amely 2001-ben egyértelműen megváltoztatta a világ biztonságpolitikai környezetét, több földrészre kiterjedő csoportrendszerként hozott létre, majd „utódszervezete”, az Iszlám Állam Irakban és Szíriában földrészeket elfoglalva egy kvázi-állam létrehozásáig jutott el.

A fentiek fényében nem túlzás azt állítani, hogy a terrorizmus jelensége a 21. században egyre növekvőbb, kiterjedtebb, szervezettebb formában és eddig nem tapasztalt mértékben halálos hatékonysággal működött.

KONKLÚZIÓ

Amennyiben áttekintjük az elmúlt évszázadok terrorizmusra jellemző változásait, a következő konklúziókat vonhatjuk le:

Kezdetben egy gyengébb oldal megfélemlítés és eltántorítás céljából csak helyi, kisebb volumenű támadásokkal harcolt az erősebb csoport ellen, amely akciók során alapvető fontosságú volt a gyengébbik fél elrejtőzése vagy saját maga álcázása.

A történelem során egy másik helyzetre is találhattunk példát, amikor az állam számára krízishelyzetben, saját népének megfékezése céljából vált szükségessé a terror sajátos eszközökkel való alkalmazása, és a kegyetlen és véres fellépést az adott állam törvényekkel próbálta legitimálni.

A terrorizmus modern korára a *politikai alapon szerveződő szélsőséges csoportok* alakulása volt már jellemző, amelyek egy hatalom vagy rezsim elnyomása, vagy vélt elnyomása ellen küzdöttek. A korra jellemző volt, hogy a kapitalista országokban megalakult terrorszervezetek a számukra idealisztikusnak tűnő, kommunista eszmék alapján érezték a lehetőséget a társadalmi egyenlőség és szabadság megteremtésére. Ebben az időszakban jelent meg a terrorizmus széles nemzetközi jellege, ahol egyes szélsőséges csoportok már kapcsolatba léptek egymással, és esetenként közös akciókat is végrehajtottak.

A legtöbb terrorszervezet harcmódorát jellegzetesen még mindig a váratlan merényletek és rajtaütések jelentették, mivel csak nagyon ritkán és akkor is csak korlátozott ideig tudtak a megtámadott állam erőivel egyenrangúan szembeszállni.

A 20. és 21. században a kommunizmus leomlását követően a baloldali eszmék visszaszorultak, a világ társadalmi, politikai, gazdasági és katonai erőviszonyai átalakultak, ami új konfliktusok kitöréséhez vezetett.

A keresztény, nyugati dominanciával szemben egyes csoportok a szélsőséges iszlám ideológiájában látták a lehetséges visszaszorító erőt, így ezt az időszakot a *vallási alapon szerveződő terrorcsoportok* működése jellemezte leginkább.

Emellett természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a korszakra jellemzően egyre erősödő, politikai alapon működő szélsőjobboldali csoportok megjelenését sem, bár ezek biztonságpolitikai szempontból, globális mértékben kétségkívül nem jelentettek akkora mértékű kockázatot, mint a vallási alapon működő iszlamista szervezetek.

A 2010-es években az Iszlám Állam már a terrorista harcmódban is merőben új megjelenési formát alkotott, amely néhány évre szakítani tudott azzal a jelleggel, hogy a terrrorszervezetek gyengébbek a megtámadott félnél, esetenként államnál. Ez a körülmény egyértelműen az összeomlott Szaddám-rezsim helyén maradt biztonsági őrnek volt köszönhető. Ezt kihasználva láthattunk példákat arra, hogy a stabilitás hiányában egy terrrorszervezet is képes államszerű erő létrehozására. Ezzel együtt saját területén pedig szakítani tudott az elmúlt évszázadokra jellemző merényletek jelentette hadviseléssel, képessé vált valódi katonai erővel történő, szimmetrikus jellegű, reguláris hadviselésre. Mindemellett megteremtette a lehetőséget a saját területén kívüli, pusztító merényletek sorozatos végrehajtására.

Áttekintve a terrorizmus történelmét, végső soron megállapíthatjuk, hogy ez a jelenség állandóan változik, alkalmazkodik az adott korra jellemző folyamatokhoz, minden katonai vagy bűncselekményi eszközt alkalmaz a siker érdekében, és táptalaja a társadalmi és gazdasági instabilitás. Bár a demokratikus értékrendet követő államok és szövetségek mindenkor képesek voltak jelentős mértékben visszaszorítani egy-egy megerősödött terrrorszervezetet, a terrorizmust magát sohasem tudták legyőzni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARTHUR, Paul – COWELL-MEYERS, Kimberly (2021): Irish Republican Army. *Britannica.com*. Online: <https://www.britannica.com/topic/Irish-Republican-Army>
- BARTKÓ Róbert (2011): *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései*. Győr: Universitas-Győr. Online: <https://dfk.sze.hu/images/kiadvanyok/Bartko%20Robert%20-%20A%20terrorizmus%20elleni%20kuzdelem%20kriminalpolitikai%20kerdesei.pdf>
- BODA József (2007): A terrorizmus története és az ellene való fellépés lehetőségei. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 13 (16), 46–51. Online: http://epa.niif.hu/02100/02176/00002/pdf/RTF_16_046-051.pdf
- COHEN, Zachary – STARR, Barbara – BROWNE, Ryan (2019): Pentagon Releases First Images from Raid that Killed ISIS Leader. *CNN*, 2019. október 30. Online: <https://edition.cnn.com/2019/10/30/politics/pentagon-baghdadi-raid-video/index.html>
- DUGDALE-POINTON, Tristan (2004): ETA (Euskadi Ta Askatasuna). *Military History Encyclopedia in the Web*. Online: http://www.historyofwar.org/articles/weapons_eta.html
- France Attack: Three Killed in „Islamist Terrorist” Stabbings (2020). *BBC*, 2020. október 29. Online: <https://www.bbc.com/news/world-europe-54729957>

- HAHNER Péter (2017): A francia forradalom. *Rubicon*, 28(10), 10–23. Online: https://epa.oszk.hu/03100/03122/00018/pdf/EPA03122_rubicon_2017_10_010-023.pdf
- HARMAT Árpád Péter (2016): Oszama bin Laden (1957–2011). *Történelem cikkek*, 2016. június 5. Online: <http://tortenelemcikkek.hu/node/671>
- JENKINS, John Philip (2021): Red Army Faction. *Britannica.com*. Online: <https://www.britannica.com/topic/Red-Army-Faction>
- KOVÁCS Márk Károly (2020): A Baszk Haza és Szabadság szervezete, módszerei, fegyverzete 1959–2011 között. *Hadtudományi Szemle*, 13(3), 117–132. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2020.3.9>
- KRAJNC Zoltán (2008): Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései. *Repüléstudományi Közlemények*, 20(1), Online: https://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2008_cikkek/Krajnc_Zoltan.pdf
- MANSOUR, Renad – al-HASHIMI, Hisham (2018): *ISIS is Still in Business*. Chatham House. Online: <https://web.archive.org/web/20201109023411/https://www.chathamhouse.org/2018/01/isis-still-business>
- RASHBA, Gary (2018): Rescue at Entebbe. *historynet.com*, 2018. február 4. Online: <https://www.historynet.com/rescue-at-entebbe.htm>
- SCHMID, Alex P. (2011): *The Definition of Terrorism*. In SCHMID, Alex P.: *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. New York: Routledge, 39–98. Online: https://books.google.hu/books?id=_PXpFxKRrHgC&pg=PA39&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Terror Attack Kills 8 and Injures 11 in Manhattan (2017). *The New York Times*, 2017. október 31. Online: <https://www.nytimes.com/2017/10/31/nyregion/police-shooting-lower-manhattan.html>
- TESCH, Noah (2023): Who Were the Assassins? *Britannica.com*. Online: <https://www.britannica.com/story/who-were-the-assassins>
- U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2013): *Country Reports on Terrorism 2013*. Online: <https://web.archive.org/web/20151022130324/http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2013/224829.htm>
- U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2021): *Foreign Terrorist Organizations*. Online: <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations>

Egyéb források

- A Tanács (EU) 2022/1230 Végrehajtási rendelete a terrorizmus elleni küzdelem érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló 2580/2001/EK rendelet 2. cikke (3) bekezdésének végrehajtásáról, (EU) 2022/147 végrehajtási rendelet hatályon kívül helyezéséről
- Operation Desert Shield [é. n.]. *globalsecurity.org*. Online: https://www.globalsecurity.org/military/ops/desert_shield.htm